

**YAŞLANAN BİR NÜFUSA UZUN VADELİ HİZMETLER VE DESTEKLER:
UYGULAMA STRATEJİLERİ**
LONG-TERM SERVICES AND SUPPORTS FOR AN AGING POPULATION:
IMPLEMENTATION STRATEGIES

Fulya ŞENAY AVCI

Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye, e-posta: fulyasavci@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4565-5700

Rabia KÜÇÜKDAĞ

Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye, e-posta:
ekinrabiakckdg@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1437-7637

Sibel GÜMÜŞ

Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye, e-posta:
sibelgumus462@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1497-0123

Özet

21.yüzyıl, insan ömrünün uzaması ve doğurganlık oranlarının düşmesine, küresel ölçekte hızla yaşlanan bir nüfus yapısına tanıklık etmektedir. Bu demografik değişim ve dönüşüm, sağlık ve sosyal hizmet sistemleri üzerinde derin etkiler yaratmaktadır. Uzun ömürlülüğün artışı ve doğurganlık oranlarının azalmasıyla şekillenen bu süreç, sürdürülebilir kalkınma politikalarının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle yaşlı bireylerin bağımsızlıklarını koruyarak yaşam kalitelerini artırmak için uzun vadeli hizmetler ve destek mekanizmalarının etkin bir şekilde uygulanması oldukça önem arz etmektedir. Bu çalışma, yaşlanan nüfus için sürdürülebilir ve erişilebilir uzun vadeli bakım hizmetlerini geliştirmeye yönelik stratejileri ele almakta ve bu konuda neler yapılabileceğinin önemine dikkat çekmektedir. Araştırmada, yaşlı bakımı için kurumsal hizmetler, evde bakım, toplum temelli destekler ve teknolojik yeniliklerin entegrasyonu gibi temel bileşenler incelenmiştir. Bununla birlikte, hizmetlerin mali sürdürülebilirliği, bakım personelinin eğitimi ve multidisipliner yaklaşımların uygulanması gibi önemli konular tartışılmıştır. Ayrıca, Türkiye gibi yaşlanan nüfusa sahip ülkeler için uygulanabilir stratejiler önerilmektedir. Çalışmada, uzun vadeli hizmetlerin etkin bir şekilde uygulanabilmesi için politika yapıcılar, sağlık ve sosyal hizmet sağlayıcıları ile toplumun tüm paydaşlarının iş birliği içinde çalışması gerektiği vurgusu yapılmaktadır. Yaşlı bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı, entegre ve kapsayıcı hizmet modellerinin geliştirilmesi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yaşlanma sürecini daha sağlıklı ve sürdürülebilir hale getireceğinden dolayı da önemli bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanan Nüfus, Bakım Hizmetleri, Ekonomik Sürdürülebilirlik, Yaş Dostu Kentler

Abstract

The 21st century is witnessing a rapidly aging population structure on a global scale, along with the increasing life expectancy and decreasing fertility rates. As an inevitable result of this demographic change and transformation, it creates significant deep impacts on health and social service systems. This process, shaped by the increase in longevity and decreasing fertility rates, necessitates the re-evaluation of sustainable development policies. Therefore, it is very important to effectively implement long-term services and support mechanisms to increase the quality of life of elderly individuals by preserving their independence. This study addresses strategies to develop sustainable and accessible long-term care services for the aging population and draws attention to the importance of what can be done in this regard. The study examines basic components such as institutional services for elderly care, home care, community-based supports and the integration of technological innovations. In addition, important issues such as the financial sustainability of services, training of care personnel and the implementation of multidisciplinary approaches are discussed. In addition, applicable strategies are suggested for countries with aging populations such as Türkiye. In order for long-term services to be implemented effectively, policy makers, health and social service providers and all stakeholders in society

need to work in collaboration. Developing integrated and inclusive service models that are sensitive to the needs of older individuals will make the aging process healthier and more sustainable both at the individual and societal levels.

Keywords: Ageing Population, Care Services, Economic Sustainability, Age-Friendly Cities

Giriş

Dünya genelinde nüfus yapısındaki değişimler, özellikle gelişmiş ülkelerde gözlemlenen yaşlanma eğilimi, toplumların sosyal, ekonomik ve sağlık sistemleri üzerinde derin bir etki yaratmaktadır. Nüfus yaşlandıkça, yaşlı bireylerin uzun vadeli bakım, sağlık hizmetleri, sosyal destek ve günlük yaşam ihtiyaçlarına yönelik çözümler sağlamak, hükümetler ve toplumlar için öncelikli bir hâl almaktadır. Özellikle yaşam süresinin uzaması ve doğum oranlarının düşmesi, yaşlanan nüfusun hızla artmasına yol açarak, sürdürülebilir bir sosyal güvenlik ve bakım sistemi oluşturma gerekliliğini vurgulamaktadır (Bloom, D. E., et al., 2011; United Nations, 2019). Bu doğrultuda, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak ve bağımsızlıklarını mümkün olduğunca korumak için uzun vadeli hizmet ve destek stratejileri geliştirmek önem arz etmektedir. Uzun vadeli stratejiler, toplum tabanlı bakım hizmetlerinden sağlık altyapısının güçlendirilmesine, aile desteğinin teşvik edilmesinden dijital sağlık teknolojilerinin entegrasyonuna kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (WHO, 2015; European Commission, 2020). Ülkeler, yaşlanan nüfusa yönelik olarak ekonomik sürdürülebilirliği sağlamak ve sağlık hizmetleri üzerindeki yükü azaltmak amacı ile bakım veren desteği, evde bakım hizmetleri ve sağlıklı yaşlanma programları gibi politika ve uygulamalar geliştirmektedir (OECD, 2021). Yaşlanan nüfusa hizmet sunarken bireylerin artan fiziksel, zihinsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayacak yeterlilikte bakım ve destek sistemleri kurulmalıdır. Bu bağlamda uzun vadeli hizmetler; ekonomik, kültürel ve sosyal faktörler göz önünde bulundurularak kapsamlı bir şekilde planlanmalıdır. Hem bireylerin bağımsızlığını destekleyecek hem de topluma entegre olmalarını sağlayacak sosyal ve sağlık hizmetleri geliştirilmesi, yaşlanan nüfusun toplum üzerindeki etkisini olumlu bir hale getirebilir (Ranci, C. & Pavolini, E., 2013). Buradan yola çıkarak bu çalışma; yaşlanan nüfusa yönelik gerçekleştirilen stratejilerin neler olduğu ve bu stratejilere ek politikalar sunması yönü ile önemlidir.

Yaşlanan Nüfusa Yönelik Stratejik Yaklaşımlar

Yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilen stratejik yaklaşımlar, bireylerin bağımsız ve onurlu bir yaşam sürdürebilmelerine olanak tanırken aynı zamanda ekonomik ve sosyal sistemlere de sürdürülebilir çözümler sunmayı hedeflemektedir. Yaşlanan nüfus, sosyal ve ekonomik yapılar üzerinde giderek artan bir baskı oluşturmakta ve toplumları kapsamlı stratejik yaklaşımlar geliştirmeye zorlamaktadır. Özellikle yaşlı nüfusun hızla arttığı gelişmiş ülkelerde, sürdürülebilir sağlık ve sosyal destek sistemleri kurmak öncelik kazanmıştır (World Health Organization [WHO], 2015). Yaşlı bireylerin sağlık, bakım ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için bütüncül yaklaşımlar geliştirilmeli, toplum temelli hizmetlerden dijital sağlık çözümlerine kadar çok yönlü stratejiler benimsenmelidir. Bu stratejik yaklaşımlar genellikle:

- Toplum temelli hizmetler,
- Kurumsal bakım,
- Sağlık hizmetlerinin dijitalleştirilmesi ve
- Aile destek sistemlerinin güçlendirilmesi olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır.

Yukarıda sıralanan stratejilerden ilki, toplum temelli hizmetlerdir. Müracaatçı odaklı bir hizmet olarak toplum temelli bakım, bakıma gereksinim duyan birey ve ailesini bir bütün olarak ele alıp, bireyin mümkün olduğunca normal yaşamın gereklerine ayak uydurması için onu kendi alıştığı ve yaşamını sürdürdüğü ev ve aile ortamında desteklemeyi ve böylelikle bağımsız bir yaşam sürmesini amaçlamaktadır. Bireyin gereksinim duyduğu eve yönelik hizmetlerin yanı sıra, sosyal yaşamla etkileşimini güçlendirmeye yönelik gündüzlü hizmetler, tıbbi, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri gibi çok geniş bir bakım konsepti sunan toplum temelli bakım bu yönüyle disiplinler arası çalışmaya dayalı bir hizmet modelidir (Danış, 2005). Bu yaklaşım, yaşlı bireylerin günlük yaşamda bağımsız kalmalarını teşvik ederken aynı zamanda toplumun bir parçası olarak kalmalarını sağlamaktadır. Toplum tabanlı hizmetler; evde bakım, gündüz bakım merkezleri ve sosyal etkinlik programları gibi çeşitli hizmetleri kapsamaktadır (Baxter & Glendinning, 2012). Bu tür hizmetlerin yaygınlaştırılması, yaşlı bireylerin topluma entegrasyonunu artırmakta ve yalnızlık veya izolasyon gibi riskleri azaltırken sosyal çevreleriyle aktif kalmalarını sağlamaktadır. Toplum temelli bakımın bir diğer faydası, sağlık sistemi üzerindeki yükü azaltmasıdır. Evde sağlık hizmetleri ve toplum temelli bakım modelleri, yaşlı bireylerin hastane veya bakım evlerine duyduğu ihtiyacı azaltarak sağlık sistemlerinin verimliliğini artırmaktadır (Glasby & Dickinson, 2014). Toplum temelli bakım hizmetleri ve sosyal katılımın, yaşlı bireylerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını korumaya yönelik sürdürülebilir çözümler sunduğu görülmektedir.

Yaşlanan nüfusa yönelik olarak yürütülen ikinci stratejik yaklaşım ise kurumsal bakım ile alakalıdır. Yaşlanan nüfusun bakım ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurumsal bakım hizmetlerinin yeniden yapılandırılması önem taşımaktadır. Yaşlı bireylerin artan ihtiyaçları doğrultusunda bakım evleri ve özel bakım tesislerinin kalite standartlarının artırılması gerekmektedir. Yaşlı bireylerin sağlık ve yaşam kalitelerini artırmak için kurumsal bakım hizmetleri, yalnızca temel fiziksel bakım sağlamakla kalmamalı; psikolojik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlara yönelik bütüncül bir yaklaşım sunmalıdır. Kurumsal bakım hizmetlerinde personel kalitesinin artırılması, bireyselleştirilmiş bakım modellerinin benimsenmesi ve yaş dostu çevrelerin oluşturulması ile kurumsal bakım modellerinin yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunulabilir (Colombo, Llena-Nozal, Mercier & Tjadens, 2011). Özellikle bireyselleştirilmiş bakım modelleri, yaşlı bireylerin sağlıkları ve psikolojileri ile ilgili ihtiyaçlarına uygun çözümler sunarak daha kaliteli bir yaşam standardına ulaşmalarını sağlamaktadır. Kurumsal bakım modellerinin modernizasyonu, personel kalitesinin artırılması, bakım evlerinin altyapısının geliştirilmesi, bireyselleştirilmiş bakım yaklaşımlarının benimsenmesi, yaşlı bireylerin bağımsızlığını ve onurunu koruyan hizmet standartlarının oluşturulması, yaşlanan nüfusun refahını destekleyen sürdürülebilir bir bakım sisteminin temelini oluşturacaktır.

Kurumsal bakım modellerinin bir diğer boyutu, ekonomik sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik politikalar. Artan bakım maliyetlerini yönetmek ve ekonomik dengeyi korumak için devlet destekli finansal planlamalar ve kamu-özel ortaklıkları teşvik edilmektedir (Genet et al., 2011). Bu politikalar, bakım hizmetlerinin uzun vadeli finansmanını sağlamayı amaçlayarak, yalnızca hizmet sunumunu değil, aynı zamanda sunulan hizmetlerin kalitesini ve erişilebilirliğini de artırmayı hedeflemektedir. Kamu ve özel sektörün bir araya gelmesiyle oluşturulan ortaklıklar hem finansal kaynak yaratma hem de yenilikçi çözümler geliştirme açısından önemli bir rol oynadığından bu ortaklıklar; bakım tesislerinin inşası, işletilmesi ve teknolojik altyapılarının güçlendirilmesi gibi alanlarda çeşitli yatırımları desteklemektedir (WHO, 2020). Aynı zamanda, sosyal yardımlar ve vergi teşvikleri gibi finansal araçlar aracılığıyla bakım yükünün bireyler ve aileler üzerindeki baskısı hafifletilmektedir. Kurumsal bakım hizmetleri yaşlı bireylerin sağlık ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli altyapıyı sağlamakta ve bakım maliyetlerinin yönetilmesine katkıda bulunmaktadır ancak

ekonomik sürdürülebilirliği hedefleyen yaklaşımlar yalnızca maliyet etkinliği sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumun geniş kesimlerinin bakıma erişimini güvence altına alır. Özellikle yaşlanan nüfusun bakım ihtiyacının artmasıyla birlikte, devletlerin bu konuda uzun vadeli stratejik planlamalar yapması giderek daha kritik hale gelmektedir.

Sağlık hizmetlerinde dijitalleşme ve teknolojik entegrasyon, yaşlanan nüfusa yönelik olarak yürütülen üçüncü stratejik yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu stratejik yaklaşım, yaşlanan nüfusun sağlık ihtiyaçlarını daha etkin ve verimli bir şekilde karşılamak için kullanılan/kullanılması gereken önemli ve yenilikçi bir stratejik adımdır. Teletıp, mobil sağlık uygulamaları, evde izleme cihazları ve elektronik sağlık kayıtları gibi teknolojik çözümler vasıtasıyla yaşlı bireylerin sağlık durumlarını takip etmek ve gerektiğinde hızlı müdahale etmek mümkün kılınmaktadır (Topol, 2015). Sağlık hizmetlerinde kullanılan dijital uygulama ve ekipmanlar yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini artırırken sağlık sistemi üzerindeki yükü azaltmaktadır. Örneğin, dijital sağlık çözümleri sayesinde, kronik hastalıkların yönetimi daha etkili hâle gelmekte ve yaşlı bireylerin daha sağlıklı bir yaşam sürmeleri sağlanmaktadır (Weiss, Westerhof & Bode, 2018). Dijital sağlık çözümlerinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için bakım personelinin bu teknolojileri kullanma konusunda yeterli eğitimi alması ve yaşlı bireylerin dijital okuryazarlık seviyelerinin artırılması gerekmektedir. Yaşlı bireylere, dijital sağlık uygulamalarını kullanabilmeleri için eğitim programları ve destek hizmetleri sunulması ile dijital dünyaya entegrasyonlarının sağlanması ve sağlık hizmetlerinden daha etkin yararlanmalarına olanak tanınması mümkün olacaktır (PewResearch Center, 2017).

Dördüncü stratejik yaklaşım olarak ise aile destek sistemlerinin güçlendirilmesine yönelik stratejilerden bahsedilebilir. Yaşlı bireylerin bakımında en büyük rolü aile üyeleri üstlenmektedir. Ailelerin yaşlı bireylere sürekli bakım sağlama yükü ekonomik ve duygusal olarak zorlayıcı olabilir. Bu nedenle, aile destek sistemlerinin güçlendirilmesi, yaşlı bireylerin aileleriyle birlikte daha uzun ve onlara tam bağımlı olmadan bir yaşam sürdürebilmelerine olanak tanır. Aileler üzerindeki bakım yükünün hafifletilmesi için esnek çalışma saatleri, finansal destek programları ve psikolojik danışmanlık hizmetleri gibi çeşitli desteklerin sunulması gerekmektedir (Keating & Eales, 2017). Ailelere sunulan bu tür destekler, ailelerin bakım yükünü azalttığından bakım kalitesini artırmakta ve daha sürdürülebilir bir sistem yaratmaktadır. Özellikle, yaşlı bireylerin bakımını üstlenen aile üyelerine yönelik psikolojik destek ve rehberlik programları, ailelerin bakım sürecinde yaşadığı stres ve zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olarak güvenli, destekleyici bir ortamda yaşlanmalarına katkı sağlamaktadır. Böylelikle yaşlı bireylerin aileleriyle olan bağları da güçlenmektedir (Chappell & Funk, 2011).

Son olarak, bireyselleştirilmiş yaklaşımlar ile bakım standartlarının yükseltilmesi vasıtasıyla günümüzde yaşlı bireylerin bireysel ihtiyaçlarını dikkate alan bakım modellerinin giderek daha fazla önem kazanması ve öne çıkması desteklenmektedir. Bireyselleştirilmiş bakım modelleri, yaşlı bireylerin bireysel tercihlerine, sağlık durumlarına ve sosyal ihtiyaçlarına uygun hizmet sunmayı amaçlamaktadır (Genet et al., 2011). Bireyselleştirilmiş yaklaşımlar, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırırken bakım sürecinde aktif bir rol almalarına olanak tanımakta ve kendilerini değerli ve özgür hissetmelerini sağlamakta, böylece psikolojik iyilik hâllerini desteklemektedir (Forder & Fernandez, 2011). Bireyselleştirilmiş bakımın başarısını sağlamak için ise bakım veren personelin eğitime ve yetkinliklerine özel önem verilmelidir. Özellikle demans gibi kronik durumları olan yaşlı bireyler için bakım personelinin özel eğitim alması ve bu bireylerin ihtiyaçlarını anlaması, bakımın kalitesini doğrudan etkilemektedir (McCormack & McCance, 2010). Bu nedenle, kurumsal bakım tesislerinde personel kalitesinin artırılması, bireyselleştirilmiş bakımın etkin bir şekilde uygulanabilmesi için vazgeçilmezdir.

Yaşlanan Nüfusun Topluma Entegrasyonu ve Ekonomik Sürdürülebilirlik

Finansal destek programları ve uygun fiyatlı bakım çözümleri, yaşlı bireylerin ihtiyaç duydukları hizmetleri daha kolay elde etmelerine olanak tanımaktadır. Devlet destekli bakım sigortaları, yaşlı bireylerin bakım maliyetlerini karşılayabilmesi için önemli bir finansal destek mekanizmasıdır (Comas-Herrera & Wittenberg, 2010). Bu tür politikalar, yaşlanan nüfusun refahını korumak ve bakım hizmetlerine olan erişimi artırmak için önemli bir adım olarak kabul edilmektedir ancak yaşlı nüfusu topluma entegre etmede finansal destek programları tek başına yeterli değildir. Yaşlanan nüfusun topluma entegrasyonu, bireylerin refahını ve toplumların sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliğini doğrudan etkileyen bir unsurdur. Bu nedenle, yaşlı bireylerin sosyal hayata daha fazla katılımını teşvik eden politikalar ve topluma entegre olmalarını sağlayan programlar hayati önem taşımaktadır. Entegrasyon politikaları, yaşlı bireylerin aktif bir yaşam sürdürmelerine olanak tanımakta, kuşaklar arası dayanışmayı teşvik etmekte ve sosyal bütünlüğü güçlendirmektedir (Walker, 2002). Yaşlı bireylerin bilgi, tecrübe ve rehberlik sunabileceği kuşaklar arası projeler, toplumda yaşlı nüfusun katkılarının ön plana çıkarılması ve toplumsal faydayı gözeterek bir dönüşüm yaratılması açısından değerlidir.

Yaşlanan nüfusun sosyal ve ekonomik katkılarını en üst düzeye çıkarmanın toplum için bir avantaj olduğu ise açıktır. Yaşlı bireylerin bir kısmı, iş gücüne aktif olarak katılmak veya gönüllü çalışmalar ile topluma katkıda bulunmak istemektedir. Bu bağlamda, esnek çalışma koşulları sunmak, yaşlı bireylerin deneyimlerinden yararlanmak ve üretkenliklerini artırmak stratejik bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Lain, 2012). Çalışmaya yönelik yetenek ve istek taşıyan yaşlı bireylerin iş yaşamı içerisinde yer almalarının desteklenmesi gerekmektedir. İş yaşamında aktifliğini sürdürmek isteyen ancak mesleki gelişmeleri güncel olarak takip edemeyen veya edememiş olan bireyler, gerekli eğitim süreçlerinden geçtikten sonra iş yaşamına dâhil edilebilirler (Taşcı, 2010: 184). Yaşlı bireylerin istihdam edilmesinin katkıları çok yönlüdür. Bu katkılardan bir tanesi, istihdam sağlayan kuruma yöneliktir. Yıllar boyunca edinilmiş bilgi birikiminden yararlanma ve iş gücüne yeni katılım gösterenlerin deneyim eksikliklerini giderme gibi fırsatlar, yaşlı bireylerin istihdama katılımlarının kurumsal katkıları arasında sayılabilir. İstihdama katılımda karşımıza çıkan bir diğer katkı ise bireysel katkıdır. İstihdama katılım bireysel anlamda daha aktif ve dinamik bir yaşam sürülmesini sağlama potansiyeline sahiptir.

Yaşlı bireylerin gönüllü çalışmalara katılımı ise hem toplumun hem bireyin sosyal sermayesinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Toplum temelli gönüllü faaliyetler, yaşlı bireylerin sosyal çevrelerini genişletmelerine, aktif kalmalarına ve topluma değer katmalarına imkân tanır. Gönüllü katılım, yaşlıların yalnızlık hissini azaltarak ruhsal ve fiziksel sağlıklarına olumlu yönde etki etmektedir. Yaşlı bireylerin bir araya gelerek bilgi, kültür ve deneyim paylaşımında bulundukları sosyal etkinlikler ve gönüllülük çalışmaları, yaşlanan nüfusun topluma olan katkısını daha görünür hale getirmektedir (Butrica, J. A., et al., 2009). Kurtkapan (2018: 43) tarafından yürütülen araştırmada, özellikle kentlerde yaşayan yaşlı bireylerin gönüllülük faaliyetlerine yöneldikleri ve gönüllülük sayesinde yaşamda aktif kalmaya devam ettikleri görülmüştür. Gönüllülük vasıtasıyla bireylerin, ekonomik anlamda doyuma ulaşmanın yanında sosyal ve psikolojik açıdan da doyuma ulaşmayı hedefledikleri belirtilmiştir. Mevcut araştırma kapmasında yaşlıların kentsel sorunların çözümüne dair yürüttüğü projelere rastlanmış ve deneyim, birikim ve üretkenliklerinden yararlanmanın öneminin altı çizilmiştir. Bu nedenle, yerel yönetimlerin yaşlı dostu sosyal politikalar üretmesi, yürütmesi ve varolan faaliyetleri desteklemesi beklenmektedir.

Yaşlı nüfusun aktif katılımını desteklemek için yaş dostu şehir planlamalarının yapılması ise bir gerekliliktir. Yaşlıların topluma entegre olabilmesi kapsamında; sağlık ve bakım hizmetleri, erişilebilir kamusal alanlar, yaş dostu şehirler ve ulaşım sistemleri gibi

fiziksel düzenlemeler yapılmalıdır. Yaş dostu şehirler konsepti, yaşlı bireylerin toplumsal faaliyetlere katılımını artıran ve günlük ihtiyaçlarını kolaylaştıran düzenlemeleri içermektedir (Plouffe & Kalache, 2010). Yaş dostu şehir planlamaları, yaşlıların hareketliliğini ve sosyal bağlarını korumalarına yardımcı olarak yaşlandıkça daha bağımsız ve aktif kalmalarına imkân tanıma potansiyeline sahiptir. Örneğin; yol, cadde ve kaldırımların yaşlıların ihtiyaçların ihtiyacı gözetilmeden tasarlanması, yaşlı bireylerin toplumsal yaşama katılımını kolaylaştırmaktan çok zorlaştıracaktır. Görülmektedir ki yaşlanan nüfusu topluma entegre edebilmek için çeşitli (ekonomik, sosyal, mimari) politikalar, projeler ve faaliyetler yürütülmelidir. Yürütülmesi gereken faaliyetler, kamu üzerinde maddi bir yük oluşturabileceğinden kamu-özel ortaklıkları ile maddi yük hafifletilmeli, özel sektörün de yaşlanan nüfus hususunda sorumluluk alması desteklenmelidir. Kurumsal bakım hizmetlerinin sürdürülebilirliği, yaşlanan nüfusun artan bakım maliyetleri göz önüne alındığında kritik bir gerekliliktir. Ekonomik açıdan sürdürülebilir bir kurumsal bakım modeli oluşturmak için devletin, özel sektörün ve yerel toplulukların iş birliği yapması gerekmektedir (Rodrigues, Huber & Lamura, 2012). Kamu-özel ortaklıkları, kurumsal bakım tesislerinin işletim maliyetlerini paylaşma ve kaynakları etkin bir şekilde kullanma imkânı sunacağından kamunun mali yükünü azaltabilir. Bu tür iş birlikleri sayesinde bakım hizmetlerinin erişilebilirliği artmakta ve maliyetler dengelenmektedir.

Yaş Dostu Fiziksel Ortamlar

Bilindiği üzere mekân toplumsal bir üründür ve neredeyse her toplum ve üretim tarzının kendi mekânını üretme işlevi bulunmaktadır (Lefebvre, 1974). Kentsel mekânların tasarımını şekillendiren unsurlar arasında sosyo-ekonomik ve kültürel yapı, fiziksel yapı, kültürel değerler, yasal yönlendiriciler, yasa koyucular, yönetim biçimi, teknoloji gibi birçok unsur yer almaktadır. (Humpert, 1997). Bununla birlikte kentin yapısı da kent içerisindeki fiziksel ortamların şekillenmesinde rol oynamıştır. Kentlerdeki yaşlanma da dikkate alınarak tasarımların yapılması gündelik yaşamı kolaylaştırıcı etkidir. Buradan yola çıkarak Dünya Sağlık Örgütü (WHO) “yaş dostu kentler projesi” ile konuya yeni bir anlayış ortaya koymuştur. WHO şu kriterleri göz önünde bulundurarak tüm dünya şehirlerin revize edilmesi gerektiğini ilan etmiştir (Akyıldız ve Akbaş, 2020:86),

- Dış mekânlar ve binalar
- Barınma
- Ulaştırma
- Saygı ve sosyal içerme
- Sosyal katılım
- Medeni katılım ve çalışma hayatı
- Toplum desteği ve sağlık hizmetleri
- İletişim ve bilgi kriterlerinden oluşmaktadır.

Yaş dostu kent perspektifi tüm engellere meydan okuyabilecek bir duyarlılıkta tasarlanan makro ve mikro mekân tasarımlarını bir arada tutan ve her gruptan insanın sosyal hayata katılmasına olanak tanıyan bir yaklaşımdır. Yaş dostu mekân tasarımları fiziksel engelleri ortadan kaldırmaya çalışan devrim niteliğinde de bir bakış açısı olması yönüyle önemlidir (Akyıldız ve Akbaş, 2020: 87). Yaş dostu kentler kapsamında hedeflenen; planlanan hizmetler, düzenlemeler ve yapılarla insanların aktif bir şekilde yaşlanması, sosyal katılımlarının artması ve bunların desteklenmesi durumlarıdır. Ayrıca yaşlı kimselerin ihtiyaçlarının de öngörülüp kaynak üretilmesi, yaşlıların yaşam tarzına saygı gösterilmesi, daha savunmasız ve yoksun durumda olanların korunması ve sosyal yaşamın tüm alanlarına dâhil edilmesi yönleri ile bu proje kent mekânlarının tasarlanmasında stratejik bir araçtır (WHO, 2007). Fiziksel ortamın yaş dostu bir yapıya dönüştürülmesi, yaşlı bireylerin

güvenliğini sağlarken bağımsızlıklarını korumalarına da olanak tanır. Yaş dostu çevreler, yaşlı bireylerin kendilerini daha rahat ve güvende hissetmelerini sağlayarak stres ve anksiyete düzeylerini azaltmaktadır. Bu bağlamda, kurumsal bakım tesislerinin fiziksel yapısının yeniden yapılandırılması, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bir diğer stratejik faktör olarak öne çıkmaktadır (Wang & Shepley, 2019).

Yaşlıların gündelik yaşama daha sağlıklı ve daha güvenli bir şekilde katılmasını sağlamak için dış mekânlar ve binalar, konut, ulaşım gibi ölçütler yaş dostu kentler projesi kapsamında değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yayalaştırılmış olan bölgelerin sürekli olarak temizlenmesi ve dinlenmeye elverişli kentsel mobilyalar koyulmaktadır. Aynı zamanda kaldırımların da engelsiz yani erişilebilir olarak düzenlenmekte ve 60 yaş ve üzeri kullanıcılar için daha büyük bir güvenli alan oluşturulmaktadır. Ek olarak yaya geçitlerine farklı engel gruplarının da kullanımını kolaylaştırmak için görsel ve sesli uyarı sistemleri yerleştirilmeye başlanmıştır (Tural ve Üstün, 2009). Kurumsal bakım tesislerinin fiziksel yapısı da yaşlı bireylerin yaşam kalitesini etkileyen önemli bir faktördür. Yaş dostu bakım ortamları; güvenli, erişilebilir ve rahat bir yaşam alanı sağlamak üzere tasarlanmalıdır. Engelli erişimine uygun ve kaymaz zeminler, geniş koridorlar ve doğal ışık alan mekânlar gibi özellikler, yaşlı bireylerin hareketliliğini desteklemekte ve yaşam kalitelerini artırmaktadır (Plouffe & Kalache, 2010). Sosyal alanların ve açık hava mekânlarının bulunması da yaşlı bireylerin sosyal etkileşimini artırarak sosyal bağlarını güçlendirmekte ve ruhsal iyilik hallerini desteklemektedir (Day, Carreon & Stump, 2000).

Wang ve Shepley'nin (2019) araştırmalarına göre, kurumsal bakım tesislerinin fiziksel ortamı, yaşlı bireylerin günlük yaşam deneyimlerini ve genel refahını doğrudan etkileyen önemli bir unsurdur. Fiziksel ortamın yapılandırılırken bireylerin sosyal etkileşimlerini artırma, mahremiyetlerini koruma ve hareket özgürlüklerini destekleme faktörleri göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin; mekânın doğal ışık alma kapasitesi, dış alanlara erişim imkânı, gürültü seviyeleri ve alanların işlevselliği, yaşlı bireylerin stres düzeylerini azaltarak psikolojik sağlıklarını olumlu etkileyebilir. Bu doğrultuda yapılan yeniden yapılandırma çalışmaları, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırma hedefiyle çevresel faktörleri gözetmeyi de gerektirmektedir. Wang ve Shepley (2019) tarafından yürütülen araştırmalar, özellikle açık ve yeşil alanların yaşlı bireyler için sosyal etkileşim fırsatlarını artırdığı, bu etkileşimlerin ise bilişsel işlevlerin korunmasına yardımcı olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısı ile fiziksel ortamda yapılan düzenlemeler, yaşlı bireylerin fiziksel sağlığının yanında sosyal ilişkilerini destekleyerek bilişsel ve duygusal sağlıklarına da olumlu katkılar sunmaktadır (Wang & Shepley, 2019). Açık ve yeşil alana sahip ortamların, yaşlıların yalnızlık duygusunu azaltarak stres seviyelerini düşürdüğü ve depresyon riskini azalttığı belirtilmektedir (Sugiyama & Thompson, 2007; Kweon et al., 2010). Çevresel düzenlemeler sayesinde fiziksel aktivitenin teşvik edildiği, hareket kabiliyetinin korunmasına katkı sağlandığı ve böylece yaşlı bireylerin günlük işlevselliğinin desteklendiği gözlemlenmiştir. Örneğin; Parravd. (2010) çalışması, parklar ve yürüyüş yolları gibi alanların yaşlı bireylerin fiziksel aktivite seviyelerini artırarak kardiyovasküler sağlığa katkıda bulunduğunu göstermiştir.

Politika Önerileri ve Gelecek Perspektifi

Yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını etkin bir şekilde karşılamak için çok yönlü ve bütüncül bir politika yaklaşımı gereklidir. Bu politikalar vasıtasıyla yaşlı nüfusa ekonomik açıdan, sosyal açıdan ve sağlık açısından güçlü bir destek sunmak amaçlanmalıdır. Önerilen politika adımları şunlardır:

Yaş Dostu Altyapının Geliştirilmesi: Kamusal alanlar, ulaşım ve konut sistemlerinin yaş dostu hale getirilmesi, yaşlı bireylerin topluma katılımını artıracak ve yaşlı bireylerin güvenli, erişilebilir ve bağımsız bir yaşam sürdürebilmelerine katkıda bulunacaktır.

Aktif Yaşlanma Politikaları: Yaşlanan nüfusun aktif biçimde yaşlanmasına olanak tanıyacak politikalar üretmek hem ekonomik hem sosyal anlamda yaşlı bireylerin yaşamın içinde kalmasını destekleyici bir nitelik taşıyacaktır. Aktif yaşlanma politikaları hem merkezi hem yerel yönetimler tarafından geliştirilebilir ve uygulanabilir.

Esnek Çalışma Modelleri: Yaşlı bireylerin iş gücüne katılımını desteklemek için esnek çalışma saatleri, yarı zamanlı iş fırsatları ve uzaktan çalışma gibi modellerin teşvik edilmesi, ekonomik katkının yanı sıra bireysel refahın korunmasına yardımcı olacaktır.

Dijital Yetkinlik Programları: Dijital sağlık ve sosyal hizmetlerden daha fazla yararlanabilmeleri için yaşlı bireylere yönelik dijital eğitim programları geliştirilmesi, yaşlıların yalnızca sağlık hizmetlerine erişimini değil, sosyal bağlarını sürdürmelerini kolaylaştıracaktır.

Aile Destek ve Bakım Sistemlerinin Geliştirilmesi: Bakım hizmetlerinde ailelerin rolünü desteklemek için esnek çalışma düzenlemeleri, mali destek programları ve psikolojik danışmanlık hizmetleri gibi olanaklar sunulması, hem ailelerin bakım sürecinde yaşadığı stres ve zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olacak hem de yaşlı bireylerin güvenli ve destekleyici bir ortamda yaşlanmalarına ortam sağlayacaktır.

Sonuç

Yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilen bu stratejik yaklaşımlar, toplumların sağlık, sosyal güvenlik ve ekonomi sistemlerine sürdürülebilir çözümler sunmaktadır. Yaşlanan bireylerin sağlıklı, bağımsız ve onurlu bir yaşam sürmelerini sağlamak için toplum temelli hizmetler, dijital sağlık teknolojileri, kurumsal bakım ve aile destek sistemleri bir arada düşünülerek planlanmalı ve uygulanmalıdır. Böylelikle yaşlanan nüfusun topluma sağlıklı bir şekilde entegre olması desteklenirken sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik üzerindeki mali baskıları azaltarak toplumların gelecekte yaşlanma sürecine daha iyi hazırlanması sağlanacaktır (World Bank, 2016). Dolayısı ile yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için uzun vadeli, sürdürülebilir ve yaş dostu stratejiler geliştirmek bir gerekliliktir.

Yaşlanan nüfusun ihtiyaçlarına yönelik uzun vadeli stratejiler, toplumların ekonomik ve sosyal yapısında denge sağlayan, sosyal dayanışmayı güçlendiren ve yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artıran adımlar içermelidir. Bu bağlamda, yaşlanan bireylerin sağlıklı, bağımsız ve onurlu bir yaşam sürmeleri için toplum temelli hizmetler, dijital sağlık çözümleri, aile destek sistemleri ve yaş dostu altyapılar, uzun vadeli stratejilerde öncelikli olmalıdır. Bahsi geçen stratejilerin entegrasyonu, yaşlanan nüfusun topluma olumlu katkı sağlamasına ve gelecekte yaşlanma sürecine daha hazır toplumlar inşa edilmesine katkı sunacaktır (AARP, 2017). Yaş dostu altyapının geliştirilmesi, aktif yaşlanma politikalarının benimsenmesi, ekonomik ve sosyal anlamda entegrasyon, dijital yetkinlik gibi politikalar yaşlı bireylerin bağımsız ve aktif biçimde yaşamlarını sürdürmesini desteklerken aile destek ve bakım sistemlerinin geliştirilmesi ile yaşlı bireyler ile birinci dereceden ilişki içerisinde olan bireylerin de maddi ve manevi olarak desteklenmesi mümkün olacaktır.

Kaynaklar:

- AARP. (2017). *AARP Policy Book: Aging in Place*.
- Akyıldız, N.A. ve Akbaş, E. (2020). Yaş dostu kent kriterlerinin kentsel morfolojiyi biçimlendirmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4, (2), 84-90.
- Baxter, K., & Glendinning, C. (2012). The role of informal care in long-term care. *Social Policy & Society*, 11(1), 5-16.
- Bloom, D. E., Chatterji, S., Kowal, P., Lloyd-Sherlock, P., McKee, M., Rechel, B., & Smith, J. P. (2011). Population ageing: the future of global economic and social implications. *The Lancet*, 378(9797), 1339-1346.
- Bowers, B. J., Fibich, B., & Jacobson, N. (2001). Care-as-service, care-as-relating, care-as-comfort: Understanding nursing home residents' definitions of quality. *The Gerontologist*, 41(4), 539-545.
- Brooker, D. (2004). What is person-centred care in dementia? *Reviews in Clinical Gerontology*, 13(3), 215-222.
- Butrica, J. A., Johnson, R. W., & Zedlewski, S. R. (2009). Volunteer dynamics of older Americans. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 64(5), 644-655.
- Chappell, N. L., & Funk, L. (2011). Social support, caregiving, and aging. *Canadian Journal on Aging*, 30(3), 355-370.
- Cohen-Mansfield, J. (2001). Nonpharmacologic interventions for inappropriate behaviors in dementia: A review, summary, and critique. *American Journal of Geriatric Psychiatry*, 9(4), 361-381.
- Colombo, F., Llena-Nozal, A., Mercier, J., & Tjadens, F. (2011). *Help wanted? Providing and paying for long-term care*. OECD Health Policy Studies. OECD Publishing.
- Danış, M. Z. (2005). "Toplum Temelli Bakım Anlayışı", *Öz-Veri Dergisi*, T. C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Yayını, 21 (2): 445-459.
- Edvardsson, D., Winblad, B., & Sandman, P. O. (2008). Person-centred care of people with severe Alzheimer's disease: Current status and ways forward. *The Lancet Neurology*, 8(4), 317-327.
- European Commission. (2020). *The 2020 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU Member States (2019–2070)*.
- Fazio, S., Pace, D., Flinner, J., & Kallmyer, B. (2018). The fundamentals of person-centered care for individuals with dementia. *The Gerontologist*, 58(suppl_1), S10-S19.
- Forder, J., & Fernandez, J.-L. (2011). *Length of stay in care homes*. Social Policy Research Unit, University of York.
- Gallagher, A., Li, S., Wainwright, P., Jones, I. R., & Lee, D. (2008). Dignity in the care of older people – A review of the theoretical and empirical literature. *BMC Nursing*, 7(11), 1-12.
- Genet, N., Boerma, W., Kroneman, M., Hutchinson, A., & Saltman, R. B. (Eds.). (2011). *Home care across Europe: Current structure and future challenges*. European Observatory on Health Systems and Policies.

- Glasby, J., & Dickinson, H. (2014). Partnership working in health and social care: What is integrated care and how can we deliver it? Policy Press.
- Humpert, K. (1997). Einführung in den Städtebau. Kohlhammer Architektur. Stuttgart.
- Keating, L., & Eales, J. (2017). Social consequences of family caregiving: Implications for caregiver support and health promotion. *Ageing and Society*, 37(6), 1037-1058.
- Kitwood, T. (1997). *Dementia reconsidered: The person comes first*. Open University Press.
- Kontos, P. (2005). Embodied selfhood in Alzheimer's disease: Rethinking person-centred care. *Dementia*, 4(4), 553-570.
- Kurtkapan, H. (2018). Aktif yaşlılık ve yerel yönetim uygulamaları: İstanbul örneği. *Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 2, 38-52.
- Lain, D. (2012). *Working past 65 in the UK and the USA: Segregation into 'Lopaq' occupations?* Work, Employment and Society, 26(1), 78-94.
- Lefebvre, H. (1974). The Production of Space. Translated by Donald Nicholson-Smith, Blackwell Publishing, USA.
- Marshall, M. (2011). *Developing supportive design for people with dementia*. Health Design & Technology Institute.
- McCormack, B., & McCance, T. (2010). *Person-centred nursing: Theory and practice*. Wiley-Blackwell.
- McCormack, B., Dewing, J., & McCance, T. (2011). Developing person-centred care: Addressing contextual challenges through practice development. *Online Journal of Issues in Nursing*, 16(2), 3.
- OECD. (2021). *Health at a Glance 2021: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris.
- Pew Research Center. (2017). Tech adoption climbs among older adults. Pew Research Center.
- Plouffe, L., & Kalache, A. (2010). Towards global age-friendly cities: Determining urban features that promote active aging. *Journal of Urban Health*, 87(5), 733-739.
- Ranci, C., & Pavolini, E. (Eds.). (2013). *Reforms in Long-Term Care Policies in Europe: Investigating Institutional Change and Social Impacts*. Springer.
- Schulz, R. (2000). Handbook on dementia caregiving: Evidence-based interventions for family caregivers. *Springer*.
- Taşcı, F. (2010). Yaşlılara yönelik sosyal politikalar: İsveç, Almanya, İngiltere ve İtalya örnekleri. *Çalışma ve Toplum*, 1, 175-202.
- Topol, E. (2015). The Patient Will See You Now: The Future of Medicine is in Your Hands. Basic Books.
- Tutal, O. ve Üstün, B. (2009). Yaşlılık ve yaş dostu kentler: Eskişehir. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1, 1-23.
- United Nations. (2019). *World Population Ageing 2019: Highlights*. United Nations Department of Economic and Social Affairs.
- Walker, A. (2002). A strategy for active ageing. *International Social Security Review*, 55(1), 121-139.

- Weiss, D., Westerhof, G. J., & Bode, C. (2018). Cognitive aging and well-being in adulthood: The role of subjective aging. *American Psychologist*, 73(2), 176-187.
- World Health Organization (2007). *Global Age-friendly Cities: A Guide* Web: https://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf Erişim tarihi: 04.03.2025
- World Health Organization (WHO). (2015). *World report on ageing and health*. World Health Organization.
- World Bank. (2016). *Live Long and Prosper: Aging in East Asia and Pacific*.